

Тамара Анатоліївна НАВРОЦЬКА

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний транспортний університет
ORCID ID: 0000-0002-1403-0580
E-mail: t.navrotska@ntu.edu.ua

Леся Іванівна БАБІЙ

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: 0000-0002-6516-377
E-mail: Lesya_Babiy@ukr.net

Ольга Юріївна ЧОРНА

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
ORCID ID: 0000-0003-1976-4409
E-mail: olgablack555@gmail.com

Олена В'ячеславівна ЛОПУШИНСЬКА

доктор філософії, асистент кафедри менеджменту,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID ID: 0000-0001-5201-9027
E-mail: olena.lopushynska@pdaa.edu.ua

ОСНОВИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Навроцька Т. А., Бабій Л. І., Чорна О. Ю., Лопушинська О. В. Основи ресурсозбереження на підприємстві: управлінський аспект. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 15 – 22.

Анотація

Вступ. Стаття присвячена питанням управлінського аспекту основ ресурсозбереження на підприємстві. На основі дослідження було запропоновано визначення сутності ресурсозбереження на підприємстві і акцентовано увагу на вдосконаленні організації та управління, соціальним заходам, раціоналізації ресурсного потенціалу.

Метою дослідження стало вивчення управлінського аспекту основ ресурсозбереження на підприємстві.

Результати. Етимологічна характеристика менеджменту ресурсозбереження підприємства надала змогу здійснити сутнісний аналіз зазначеного поняття та визначити його особливості з позиції результативного, потенціального, ресурсного, факторного, інноваційного, ринково-орієнтованого, екологічного, інформаційного, продуктивного, процесного, функціонального, системного, ситуаційного, комплексного підходів та підходу до менеджменту ресурсозбереження з позиції сталого розвитку. Аналіз класичних і сучасних трактувань сутності розвитку підприємства дозволив визначити п'ять основних підходів до етимологічної зміни трактування цієї категорії з позиції кількісного, якісного, системного, процесного та комплексного підходів. На підґрунті етимологічного аналізу понять «менеджмент ресурсозбереження» та «розвиток підприємства» менеджмент ресурсозберігаючого розвитку підприємства визначено як процес управління, який забезпечується діями компетентних осіб, кількісними та якісними організаційними, економічними, технологічними, соціальними, екологічними та структурними змінами, що впливають на оптимізацію й раціоналізацію формування та використання ресурсного потенціалу, основу якого складають природні, матеріальні, нематеріальні, фінансові, людські,

---

інформаційні, часові та структурно-організаційні ресурси, та призводять до переходу підприємства на новий якісний рівень його існування.

Висновки. На основі інтеграції сучасних підходів надано власне визначення ресурсозбереження як результативної організаційно-управлінської діяльності, спрямованої на раціональне використання ресурсного потенціалу, застосування ресурсощадних технологій, стимулювання природоохоронних заходів з метою досягання соціо-еколого-економічних цілей підприємства. Пропоноване трактування акцентує увагу на ключовій ролі людського фактору при здійсненні процесів ресурсозбереження та орієнтації на досягнення комплексу цілей сталого розвитку підприємства.

Ключові слова: управління, підприємство, ресурси, ощадливе використання ресурсів, ресурсозбереження, класифікація.

Tamara NAVROTSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, National Transport University

Lesya BABIY

Ph.D in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Olga CHORNA

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Public Administration, Management and Marketing, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Olena LOPUSHYNSKA

PhD in management, assistant of the department of management, Poltava State Agrarian Academy

FUNDAMENTALS OF RESOURCE SAVING AT THE ENTERPRISE: MANAGEMENT ASPECT

Abstract

Introduction. The article considers the management aspect of the basic resource conservation in the enterprise. Based on the study, it was proposed to determine the essence of resource conservation in the enterprise and focused on improving the organization and management, social activities, rationalization of resource potential.

The purpose of the article is to study management aspect of the basic resource conservation in the enterprise.

Results. The etymological characteristics of resource management of the enterprise allowed to carry out the essential analysis of the specified concept and to define its features from a position of effective, potential, resource, factor, innovative, market-oriented, ecological, information, productive, process, functional, system, situational, complex approaches to resource conservation management from the standpoint of sustainable development. The analysis of classical and modern interpretations of the essence of enterprise development allowed to identify five main approaches to the etymological change of interpretation of this category from the standpoint of quantitative, qualitative, systemic, process and complex approaches. Based on the etymological analysis of the concepts of "resource management" and "enterprise development" management of resource development is defined as a management process provided by the actions of competent personalities, quantitative and qualitative organizational, economic, technological, social, environmental and structural changes affecting optimization and rationalization of the formation and use of resource potential, which is based on natural, tangible, intangible, financial, human, information, time, structural and organizational resources, and lead to the transition of the enterprise to a new qualitative level of its existence.

Conclusions. On the basis of integration of modern approaches the definition of resource saving as effective organizational and administrative activity directed on rational use of resource potential, application of resource-saving technologies, stimulation of nature protection measures for the purpose of achievement of the socio-ecological and economic purposes of the enterprise is given. The proposed interpretation emphasizes the key role of the human factor in the implementation of resource conservation and focus on achieving a set of goals for sustainable development of the enterprise.

Key words: management, enterprise, resources, economical use of resources, resource conservation, classification.

JEL classification: Q2; Q3

Вступ

Продовольча безпека та розвиток сільської місцевості є пріоритетними в державній і регіональній політиці. Для досягнення зазначених пріоритетів необхідною умовою є підвищення ефективності діяльності підприємств агропродовольчої сфери на засадах сталого розвитку. Основним чинником підвищення ефективності функціонування підприємств агропродовольчої сфери є розроблення і впровадження сучасної інноваційної моделі господарювання, що ґрунтується на принципах ресурсозбереження. Проблема зниження ресурсоемності продукції підприємств агропродовольчої сфери полягає у відсутності дієвих управлінських механізмів ресурсозберігаючого розвитку суб'єктів господарювання, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Проблемам менеджменту ресурсозбереження та ресурсозберігаючого розвитку приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Бровкова К., Гнатенко І., Єршова О., Ісаї О., Зось-Кіор М., Лопушинська О., Пархоменко О., Пацарнюк О., Петрук О., Подік І., Покатаєва О., Рахметулїна Ж., Ромашко О., Россоха В., Рубежанська В., Сазонова Т., Самбровський О., Самійленко А., Сменов А., Трохимець О., Федірець О., Чабан В., Шкурупій О., Штулер І., Шульженко І. [1-10] та інші.

Незважаючи на вагомі здобутки науковців, більшість підприємств агропродовольчої сфери України мають значні недоліки, які стосуються формування ефективної системи менеджменту ресурсозберігаючого розвитку, що зумовлює необхідність удосконалення методики оцінки та прогнозування ефективності менеджменту ресурсозберігаючого розвитку підприємств та актуалізації організаційно-кадрового забезпечення цього напрямку управлінської діяльності, формування ресурсозберігаючої культури працівників підприємств агропродовольчої сфери України та вдосконалення мотиваційної політики в питаннях ресурсозбереження.

Мета та завдання статті

Метою дослідження є вивчення управлінського аспекту основ ресурсозбереження на підприємстві.

Виклад основного матеріалу

Друге десятиліття ХХІ століття характеризується активізацією антропогенних впливів на навколишнє середовище, оскільки широкомасштабне застосування новітніх технологій, сприяючи прискореному забезпеченню потреб у різних видах ресурсів, одночасно актуалізує питання економії цих ресурсів. Якщо на початку ХХ століття вчені та практики сперечалися щодо розв'язання тих чи інших проблем ресурсозбереження, то наразі актуальною стає проблематика ресурсозбереження. Почали з'являтися наукові доробки стосовно економії різноманітних ресурсів, у першу чергу матеріальних, розробляються програми ресурсозбереження. Водночас різноспрямованість наукових досліджень із зазначеної проблематики, широке коло сфер і напрямів упровадження ресурсозбереження та енергозаощадження потребують систематизації наукових знань, конкретизації та постійного вдосконалення категоріального апарату, формування ефективної системи управління розвитком ресурсного потенціалу на мікро- та макрорівні, що обґрунтовує доцільність формування новітніх підходів до управління ресурсозбереженням і ресурсозберігаючим розвитком.

Перехід економіки на якісно новий рівень розвитку можливий лише за умови докорінної зміни характеру розвитку продуктивних сил, відмови від екстенсивного типу економічного зростання, переходу до інтенсивних факторів. Для цього необхідно розв'язати проблеми раціонального, економного використання виробничих ресурсів, матеріально-сировинних, технічних, енергетичних, і як наслідок – фінансових і людських ресурсів. Тому перед урядами країн постає завдання забезпечення ефективного ресурсозбереження як основного джерела задоволення зростаючих потреб виробників палива, енергії, сировини та матеріалів.

Актуальність проблеми економії ресурсів на сучасному етапі розвитку економіки привертає увагу багатьох учених і практиків. У науковій літературі висвітлені різні аспекти організації, планування, управління ресурсозбереженням і раціонального ресурсоспоживання на всіх рівнях господарювання. Особливої значущості проблематика ресурсозбереження набуває для суб'єктів агропродовольчої сфери, оскільки ці проблеми охоплюють широкий діапазон напрямів діяльності, що передбачає значне різноманіття ресурсів, від ефективності використання яких залежать продовольча та економічна безпека країни. Слід відзначити, що останнім часом істотно зросла господарська самостійність підприємств, їх об'єднань і регіонів, а разом з тим необхідність виконання завдань, пов'язаних із обґрунтуванням пріоритетних напрямів ресурсозбереження в умовах інтенсифікації виробництва, шляхів еволюції прогресивних форм інтеграції науки та виробництва, розробленням методів визначення ефективності цих напрямів, насамперед ресурсозберігаючих та енергоощадних технологічних систем, дослідженням недостатньо вивчених напрямів ресурсозбереження в сільському господарстві.

Отже, на сучасному етапі розвитку перед країнами постає завдання переходу до інноваційного етапу розвитку економіки, техніко-технологічної модернізації всіх сфер матеріального виробництва. Цей напрям розвитку економіки – єдино можливий спосіб подолати відставання більшості країни від економічно розвинених провідних держав. Також основними проблемами, пов'язаними з необхідністю застосування ресурсозберігаючих технологій в агропродовольчій сфері, є: недостатньо ефективні форми організації виробництва та управління витратами; екстенсивна основа господарювання; висока собівартість виробленої продукції; зниження родючості, генетичного потенціалу сільськогосподарських культур і тварин.

Теоретичні погляди у різні періоди розвитку теорій ощадливого використання ресурсів переважно зумовлювалися їх дефіцитністю. А відповідно й організаційне забезпечення теорії ресурсозбереження здійснювалося в різних формах на різних історичних етапах. Якщо ж розглядати ресурси у вузькому сенсі, тобто з позиції певної предметної області дослідження, то науковці по-різному розглядають питання сутності та визначення цього поняття. Варто звернути увагу і на трактування теоретиками категорії «ресурси» на макрорівні (світовому рівні, рівні національної економіки, окремих секторів економіки) та мікрорівні (окремої ланки, суб'єкта господарювання).

У зв'язку з цим проблема менеджменту ресурсозбереження набуває особливої значущості. Важливим аспектом дослідження зазначеної проблематики є категоріальний та етимологічний аналіз основних понять, оскільки передумови сучасних поглядів на необхідність ресурсозбереження почали формувати ще класики політекономії. Зокрема англійський економіст Д. Рікардо (1802 р.) зазначав, що економічне зростання рано чи пізно припиниться через нестачу природних ресурсів. Проте категорія «ресурсозбереження» постійно змінювалася і набувала нових форм і значень залежно від рівня управління, сфери діяльності, спрямованості застосування тощо. З метою аналізу значення категорії «ресурсозбереження» найбільш широковживані та різноспрямовані визначення наведено в табл. 1.

З огляду на етимологічний аналіз категорії «ресурсозбереження», перш за все доцільно зазначити те, що немає законодавчих актів, нормативних документів, які б чітко розмежовували регулювання питань ресурсозбереження на державному, регіональному, місцевому та локальному рівнях [9]. Лише окремі засади управління ресурсозбереженням окреслені в Законі України «Про охорону навколишнього середовища» [1] в контексті ощадливого використання природних ресурсів, застосування енергозберігаючих технологій і новітніх форм захисту екологічного середовища та в Держстандартах України [3], в яких переважноохарактеризовані загальні положення, розкриті основні поняття «енергозбереження» та «ресурсозбереження», яке визначено як діяльність, спрямована на раціональне витрачання, ощадливе використання різних видів

ресурсів. Проте більшість нормативно-правових і законодавчих актів, які опосередковано стосуються предметної області ресурсозбереження, не визначає чіткого вектора розвитку цього напрямку діяльності на відміну від міжнародної правової і дорадчої бази в питаннях енергоефективності та ресурсозбереження [3].

Таблиця 1. Етимологічний аналіз категорії «ресурсозбереження» [5-7]

Визначення	Автор, джерело
Діяльність (організаційна, економічна, технічна, наукова, практична, інформаційна), методи, процеси, комплекс організаційно-технічних заходів, що супроводжують усі стадії життєвого циклу об'єктів і спрямовані на раціональне використання та ощадливе витрачання ресурсів	ДСТУ 3051-95
Форма реалізації резервів виробництва, пов'язана з максимальною економією у виробництві матеріальних ресурсів	А. Азріліян
Комплекс економічних, правових та адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення збереження всіх видів ресурсів та їх раціональне використання	С. Мочерний
Прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів	С. Дорогунцов, Я. Олійник, Ю. Пітюренко
Цілеспрямована діяльність зі збереження собівартості продукції завдяки економії матеріальних і трудових ресурсів шляхом зменшення втрат і відходів, упровадження заміників сировини, безвідходних технологій, покращення технічних параметрів виробів, удосконалення технологій тощо	В. Коноплицький, А. Філіна
Економічна категорія, яка постійно вдосконалюється і являє собою процес підвищення ефективності використання ресурсів підприємствах усіх типів і форм власності	Р. Балашова
Метод господарювання, який охоплює комплекс технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів і забезпечення зростаючих потреб у них головним чином завдяки економії	М. Іванов, А. Бреславцев, Л. Хижняк, Д. Липницький
Процес поліпшення економічного стану підприємства, підвищення конкурентоспроможності продукції, зниження негативного впливу на навколишнє середовище	Є. Шоколенко

Найбільш розповсюдженим і часто вживаним є процесний підхід до визначення ресурсозбереження, через що його визначають як певну послідовність дій або функцій управління ресурсами, які призводять до бажаного результату.

Ваговим є і доробок теоретиків, які вважають ресурсозбереження окремим видом діяльності, яка разом із застосуванням надбань НТП та ефективним менеджментом призводить до раціонального використання ресурсів і спрямована на використання ресурсозберігаючих технологій [6].

Результативний підхід до ресурсозбереження є менш розповсюдженим, але на відміну від попередніх відображає його головну мету – раціоналізацію та оптимізацію використання ресурсів, зменшення втрат і витрат, підвищення ефективності використання ресурсів, збільшення ефективності виробництва, зростання економічного, соціального та екологічного ефектів [7].

Системний підхід до ресурсозбереження передбачає взаємодію підрозділів і посадових осіб, відповідальних за виконання окремих функцій з ресурсозбереження, з урахуванням особливостей організації виробництва на підприємстві. Такий підхід передбачає взаємодію суб'єкта управління та об'єкта управління, а також виділення ресурсозбереження як самостійного об'єкта управління та визначення складу конкретних функцій, що реалізуються відповідними ланками управління щодо його забезпечення. Комплексний характер цієї системи означає те, що в ній повинна розроблятися та проводитися сукупність науково-технічних, економічних, організаційних і соціальних заходів, що впливають на показники раціонального використання ресурсного потенціалу [4].

Функціональний підхід до ресурсозбереження передбачає його планування; організацію та регулювання ресурсозберігаючої діяльності; контроль, облік та аналіз результатів роботи ресурсозбереження та його стимулювання.

Відповідно до положень ринкового підходу, розуміння економічної суті ресурсозбереження ґрунтується на його зв'язку з отриманням доходу як мотиву ресурсощадної діяльності, оскільки основним критерієм ефективності господарської діяльності в ринковій економіці є прибуток підприємства. Характеристика сутності ресурсозбереження з позиції цього підходу здійснюється у взаємозв'язку виробничих ресурсів, які беруть участь у господарській діяльності підприємства, з корисністю кожної додаткової одиниці виробничих ресурсів, що виражається в додатковому прибутку. Отже, до предмета ресурсозбереження згідно з ринковим підходом у першу чергу слід включати виробничі ресурси, які дають найбільший позитивний економічний ефект, а аналіз ресурсозбереження має передбачати динаміку показників, що дозволить отримати об'єктивний результат кількості витрачених ресурсів і віддачу від їх використання. Тож економічна сутність ресурсозбереження визначається як комплексне науково обґрунтоване використання виробничих ресурсів підприємства з урахуванням цільової установки, заснованої на методології граничної корисності, спрямоване на зниження ресурсоємності продукції та одночасне збереження її якісних характеристик, забезпечення стійкості родючості ґрунтів та екологічної безпеки [6].

Оригінальним є науковий підхід, який визначає ресурсозбереження як певний напрям наукових досліджень, що передбачає дослідження в економічній, соціальній, інженерно-технічній, правовій, екологічній та інших предметних областях дослідження, які постійно розширюються.

Зазначені положення збереження та ощадливого використання ресурсів інтегрує комплексний підхід, відповідно до якого ресурсозбереження переважно розглядається як сукупність заходів, система заходів, прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, метод господарювання, форма реалізації резервів виробництва [2].

Необхідно звернути увагу на те, що деякі автори використовують два і більше підходи до визначення категорії «ресурсозбереження». Предмет зазначених підходів до ресурсозбереження значно різняться і виступає як система, процес, діяльність, результат: раціоналізації витрат ресурсів; оптимізації витрат ресурсів; залучення резервів; усунення витрат; комплексного використання ресурсів; інтенсифікації використання ресурсів; зниження (економії, мінімізації) витрат ресурсів; підвищення ефективності використання ресурсів; підвищення конкурентоспроможності [1, 8-10] (рис. 1).

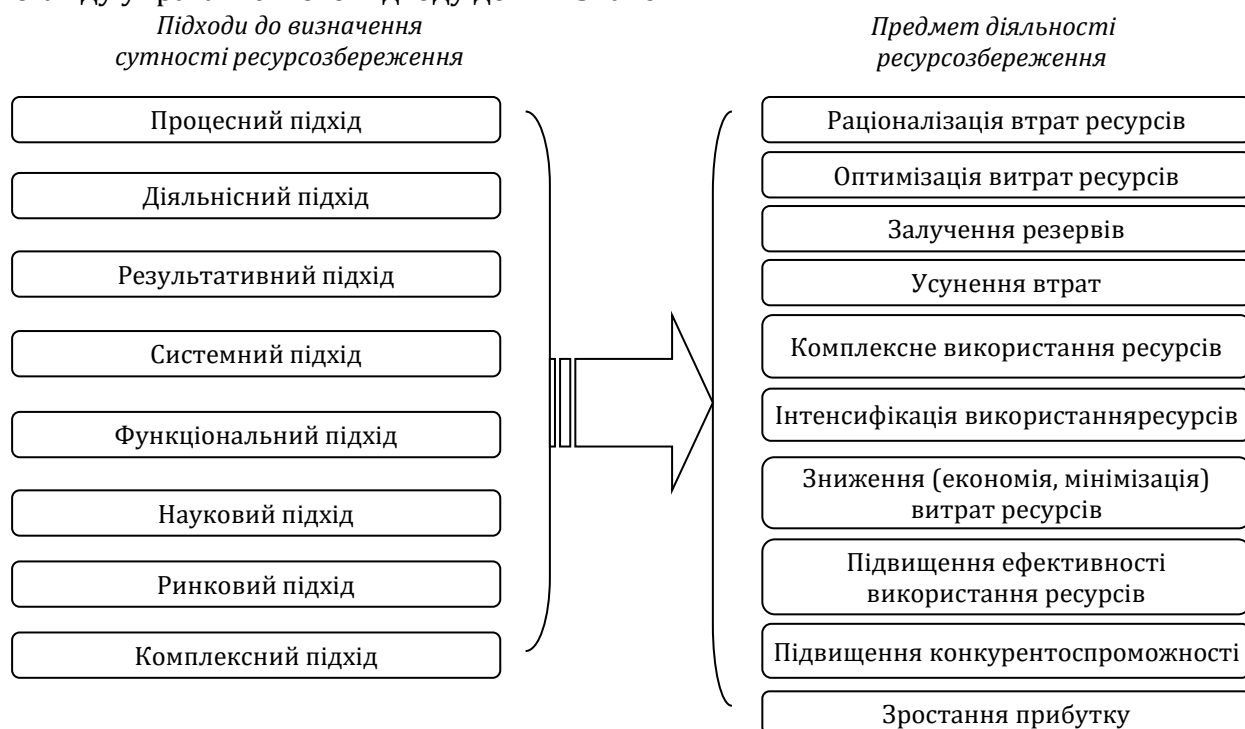
На рис. 1 відображається взаємозв'язок охарактеризованих підходів до економічної сутності ресурсозбереження з предметами діяльності ресурсозбереження, її результатом.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, ресурсозбереження – це складний, комплексний процес, а зіставлення підходу та предмета до визначення сутності поняття «ресурсозбереження» визначає ті заходи, які будуть потрібні для досягнення цілей раціонального й економного споживання ресурсів.

Тому в процесі формування менеджменту ресурсозберігаючої діяльності необхідно в першу чергу розглядати ресурсозбереження як комплекс заходів різного спрямування, надаючи важливу роль організаційно-економічним заходам для досягнення ресурсозаощадження в умовах конкуренції та ринкової економіки, зокрема вдосконаленню організації та управління, соціальним заходам, раціоналізації ресурсного потенціалу.

Водночас, враховуючи різноманіття підходів до опису економічної сутності ресурсозбереження, очевидна недостатня розробленість цієї економічної категорії з погляду управлінського підходу до її визначення.

Рис. 1. Основні підходи до визначення сутності ресурсозбереження на підприємстві

Джерело: авторська розробка

Тому в межах проведеного дослідження пропонується ресурсозбереження визначати як результативну організаційно-управлінську діяльність, спрямовану на раціональне використання ресурсного потенціалу, застосування ресурсощадних технологій, стимулювання природоохоронних заходів з метою досягання соціо-еколого-економічних цілей підприємства. Оскільки в запропонованому трактуванні акцентується увага на ключовій ролі людського фактора при здійсненні процесів ресурсозбереження та орієнтації на досягнення комплексу цілей сталого розвитку підприємства, то наступним етапом дослідження буде визначення етимологічної сутності та особливостей менеджменту ресурсозбереження на підприємстві та його розвитку.

Список літератури

1. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129-135.
2. Hnatenko I., Petryk O., Semenov A., Samiilenko A., Rubezhanska V., Patsarniuk O. Conceptual model for assessing the investment attractiveness of innovative projects of industrial enterprises. *Accounting*. 2020. № 6 (7). P. 1345–1350.
3. Hnatenko I., Samborskyi O., Isai O., Parkhomenko O., Rubezhanska V., Yershova O. Modeling of foreign direct investment impact on economic growth in a free market. *Accounting*. 2020. № 6 (5). P. 705-712.
4. Isai O., Romashko O., Semenov A., Sazonova T., Podik I., Hnatenko I., Rubezhanska V. Methods of multi-criteria evaluation of economic efficiency of investment projects. *Journal of Project Management*. 2021. Vol.6. P. 93-98.
5. Lopushinska O. Characteristics of elements of the system of management of the enterprise resource conservation development. *Management of the 21st century : globalization challenges : collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros s.r.o., Prague, 2018. P. 249–255.*

6. Lopushynska O. Conceptual foundations of resource conservation under modern conditions. *Theory and practice of social, economic and technological changes* : collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros, Prague, 2018. P. 66–73.
7. Lopushynska O. Current state and ways of solving resource conservation problems at the enterprises of the processing industry of Ukraine. *Security of the XXI century : national and geopolitical aspects* : collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros s.r.o., 2019. P. 338–342.
8. Rakhmetulina Z., Pokataieva O., Trokhymets O., Hnatenko I., Rubezhanska V. Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 2020. Vol.4. No.35. P. 238-247.
9. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2020. Vol 42. No.4. P. 504-515.
10. Zos-Kior M., Shkurupii O., Fedirets O., Shulzhenko I., Hnatenko I., Rubezhanska V. Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol.10. No.1. P. 571-583.

References

1. Brockova, K., Rossokha, V., Chaban, V., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 43.1. pp. 129-135.
2. Hnatenko, I., Petryk, O., Semenov, A., Samiilenko, A., Rubezhanska, V., Patsarniuk, O. (2020). Conceptual model for assessing the investment attractiveness of innovative projects of industrial enterprises. *Accounting*. 6 (7). pp. 1345–1350.
3. Hnatenko, I., Samborskyi, O., Isai, O., Parkhomenko, O., Rubezhanska, V., Yershova, O. (2020). Modeling of foreign direct investment impact on economic growth in a free market. *Accounting*. 6 (5). pp. 705-712.
4. Isai, O., Romashko, O., Semenov, A., Sazonova, T., Podik, I., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2021). Methods of multi-criteria evaluation of economic efficiency of investment projects. *Journal of Project Management*. 6. pp. 93-98.
5. Lopushynska, O. Characteristics of elements of the system of management of the enterprise resource conservation development (2018). *Management of the 21st century : globalization challenges* : collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros s.r.o., Prague, pp. 249–255.
6. Lopushynska, O. Conceptual foundations of resource conservation under modern conditions (2018). *Theory and practice of social, economic and technological changes* : collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros, Prague, pp. 66–73.
7. Lopushynska, O. Current state and ways of solving resource conservation problems at the enterprises of the processing industry of Ukraine (2019). *Security of the XXI century : national and geopolitical aspects* : collective monograph / in edition I. Markina. Nemoros s.r.o., Prague, pp. 338–342.
8. Rakhmetulina, Z., Pokataieva, O., Trokhymets, O., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market (2020). *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 4.35. pp. 238-247.
9. Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Isai, O., Shtuler, I., Samborskyi, O., Rubezhanska, V. (2020). Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 42.4. pp. 504-515.
10. Zos-Kior, M., Shkurupii, O., Fedirets, O., Shulzhenko, I., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2021). Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*. 10.1. pp. 571-583.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2021 р.